

JOLANTA BEHR
Uniwersytet Wrocławski
jolanta.behr2@uwr.edu.pl
ORCID: 0000-0002-2688-2836

Przepisy prawa regulujące nadanie i zmianę imienia i nazwiska jako narzędzie formowania nowego społeczeństwa w państwach o ustrojach niedemokratycznych — część I

Słowa kluczowe: zmiana imienia i nazwiska, formowanie nowego społeczeństwa, III Rzesza, Polska Ludowa, prawo antysemickie, odniemczanie

LEGAL PROVISIONS REGULATING THE GRANTING AND CHANGING OF A NAME AND SURNAME AS A TOOL FOR FORMING A NEW SOCIETY IN COUNTRIES WITH NON-DEMOCRATIC SYSTEMS — PART I

Abstract

The subject of the article are legal regulations concerning giving and changing names and surnames, analysed in the context of their role in the formation of society in countries with non-democratic systems, including the creation of a model member of such a society. Administrative law and administration will be shown as a tool serving the current interests of the ruling power. The importance of the name and surname in shaping a person's personality and strengthening his relationship with a specific group will be explained, and the consequences of changes in this area will be indicated. The article will also highlight and discuss two types of provisions of legal acts regulating the granting and changing of a name and surname. The former make it possible to separate the model members of the new society from its enemies and make it easier to identify and eliminate undesirable people (laws in force in the Third Reich). The second enables the creation of a homogeneous society through the forced assimilation of selected individuals (laws in force in People's Poland aimed at de-Germanisation). The article uses the legal-dogmatic method, consisting in the analysis and interpretation of the texts of legal acts, and the historical and legal method, taking into account

the changes of the analysed legal institution over the years. The work also takes into account the practice of applying the law in the researched area.

Keywords: change of name and surname, formation of a new society, Third Reich, People's Poland, anti-Jewish laws, de-Germanisation

1. Przedmiot i cel pracy oraz metody badawcze

W niniejszym artykule zostaną omówione wybrane regulacje prawne dotyczące nadania oraz zmiany imienia i nazwiska. Będą one analizowane z uwzględnieniem ich roli w formowaniu społeczeństwa w wybranych państwach o ustrojach niedemokratycznych, w szczególności w kreowaniu modelowego reprezentanta takiego społeczeństwa.

Wprowadzeniem do problematyki będzie określenie roli imienia i nazwiska w kontekście procesu kształtowania osobowości człowieka i utrwalenia jego związku z określoną grupą. Pod uwagę zostaną wzięte konsekwencje zmiany w tym obszarze, które oddziałują na jednostkę i społeczeństwo. Uwzględniony zostanie więc nie tylko aspekt prawny, lecz również społeczny i psychologiczny, które mają istotne znaczenie w tym obszarze.

Wiedza ta będzie przydatna w ocenie faktycznych następstw dokonywanych zmian, które zostaną zilustrowane na przykładzie wyodrębnionych przeze mnie dwóch rodzajów przepisów prawa regulujących nadanie oraz zmianę imienia i nazwiska. Pierwsze umożliwiają oddzielenie modelowych reprezentantów nowego społeczeństwa od jego wrogów i ułatwiają zidentyfikowanie oraz wyeliminowanie niepożądanych osób. Ich analiza będzie prowadzona na przykładzie przepisów prawa obowiązujących w III Rzeszy. Drugie umożliwiają natomiast utworzenie jednolitego społeczeństwa przez przymusową asymilację wybranych jednostek. W tym zakresie zostaną wskazane wybrane przepisy prawa obowiązujące w Polsce Ludowej mające na celu odniemczanie.

W pracy będzie ponadto dowodzona teza, zgodnie z którą w państwach o ustrojach niedemokratycznych prawo administracyjne jest narzędziem służącym realizacji bieżących interesów panującej władzy. Przepisy prawa tej gałęzi są traktowane w sposób represyjno-inżynieryjny i wykorzystywane do sterowania zachowaniami społecznymi. Istotną rolę w realizacji zamierzeń władz odgrywa również praktyka administracyjna, która jest kształtowana przepisami prawa o charakterze powszechnie i wewnętrznie obowiązującym, a przede wszystkim politycznymi ustaleniami organów państwowych i osób należących do struktur partyjnych.

Dla osiągnięcia wyznaczonych celów badawczych zostanie zastosowana metoda dogmatyczno-prawna, która polega na analizie i wykładni tekstów aktów prawnych oraz metoda historyczno-prawna uwzględniająca zmiany badanej instytucji prawnej na przestrzeni lat. W wymaganym zakresie praca będzie omawiać również praktykę stosowania prawa w badanym obszarze.

2. Prawo administracyjne w służbie władzy

Niniejszy artykuł mieści się w zakresie analizowanego przeze mnie szerokiego ujęcia „prawa administracyjnego w służbie władzy”¹. Określenie to przeciwstawia się stanowisku badaczy prawa administracyjnego, którzy analizują przepisy tej gałęzi prawa w kontekście służby ludziom oraz wspólnocie. W pracach tych autorów — uwzględniających także doktrynę indywidualistycznego liberalizmu — jest akcentowana rola prawa administracyjnego dla zagwarantowania realizacji praw i wolności człowieka oraz obywatela². Tak pojmowane prawo administracyjne jest uznawane za „tarczę” ochraniającą podmioty administrowane przed nieproporcjonalną i bezprawną ingerencją organów administracji publicznej. Wyznacza ono również ramy dla realizacji dobra wspólnego oraz zrównoważonego i harmonijnego rozwoju państwa oraz społeczeństwa. Prawo administracyjne to także przepisy, na podstawie i w granicach których organy administracji publicznej decydują władczo i jednostronnie o pozycji prawnej podmiotu administrowanego. Powinny one spełnić określone wymogi dotyczące stanowienia i stosowania prawa³ oraz wyrażonej w nich aksjologii⁴, a także zapewnić respektowanie godności człowieka, któremu organy administracji publicznej muszą z kolei zagwarantować

¹ Pierwsze publikacje z tego zakresu to: J. Behr, *Rola prawa działalności kulturalnej w indoktrynowaniu społeczeństwa w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, cz. 1, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 2, s. 381–390; eadem, *Rola prawa działalności kulturalnej w indoktrynowaniu społeczeństwa w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, cz. 2, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 3, s. 181–191.

² Zob. m.in. I. Lipowicz, *Dobro wspólne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 79, 2017, nr 3, s. 17–31; A. Młynarska-Sobaczewska, *Dobro wspólne jako kategoria normatywna*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Iuridica” 69, 2009, s. 61–72; W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada dobra wspólnego*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 61 (11), s. 17–28; M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012; *Prawo administracyjne w służbie jednostki i wspólnoty*, red. Z. Duniewska, M. Karcz-Kaczmarek, P. Wilczyński, Warszawa 2022; Z. Duniewska, *Dobro wspólne, wielość swoistej jedności*, [w:] *O prawie administracyjnym i administracji. Refleksje. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Małgorzacie Stahl*, red. B. Jaworska-Dębska, Z. Duniewska, M. Kasiński, Łódź 2017, s. 171–185; M. Zdyb, *Dobro wspólne w perspektywie art. 1 Konstytucji RP*, [w:] *Trybunał Konstytucyjny Księga XV-lecia*, red. F.F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001, s. 190–205; K. Strzelczyk, *Dobro wspólne jako naczelną zasadą Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2009, nr 1–2, s. 245–272; S. Fundowicz, *Służba publiczna w świetle personalistycznej koncepcji administracji publicznej*, „Annales UMCS” 64, 2017, nr 2, s. 29–42; J. Blicharz, *Administracja publiczna a społeczeństwo obywatelskie*, [w:] *Prawo administracyjne. Zagadnienia ogólne i ustrojowe*, red. J. Blicharz, P. Lisowski, Warszawa 2022, s. 62–66.

³ Zob. szerzej: J. Behr, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Prawo administracyjne: zagadnienia ogólne i ustrojowe*, red. J. Blicharz, P. Lisowski, Warszawa 2022, s. 191–192.

⁴ Zob. m.in. A. Szadok-Bratuń, *Minirefleksje nad maksikwestiami, czyli o aksjologicznych aspektach praworządności*, „Przegląd Prawa i Administracji” 114, 2018 s. 235–253; *Wartości w prawie administracyjnym. V Krakowsko-Wrocławskie Spotkanie Naukowe Administratywistów*, red. J. Zimmermann, Warszawa 2015; *Antywartości w prawie administracyjnym. VI Krakowsko-Wrocławskie Spotkanie Naukowe Administratywistów*, red. A. Błaś, Warszawa 2016; *Aksjologia*

odpowiednie warunki egzystencji i rozwoju. Działania te są uznawane za misję współczesnej administracji publicznej⁵.

Ten sposób postrzegania administracji i prawa administracyjnego oraz ich roli we współczesnych systemach ustrojowych nie jest uniwersalny ani stały. Mimo że został ugruntowany w państwach o ustrojach demokratycznych, stoi jednak w opozycji do stanowisk przyjętych w tym zakresie w państwach o ustrojach niedemokratycznych⁶.

W państwach tych człowiek nie jest wyznacznikiem dla administracji publicznej. Władza ma nieograniczony dostęp do wszelkich osobistych sfer jego życia, a w „uzasadnionych przypadkach” podlega on inwigilowaniu; jest zobowiązany do absolutnego podporządkowania woli władzy, czego gwarantem jest rozwinięty aparat przymusu. Nie otacza się go troską, lecz czyni z niego podrzędnego wykonawcę woli wodza i panującej grupy⁷.

Mimo że władza ma, w zasadzie, nieograniczone możliwości formowania i wdrażania polityki dotyczącej funkcjonowania państwa i społeczeństwa, to jednak dąży ona do zachowania pewnych pozorów oraz usprawiedliwienia podejmowanych przez nią działań. W tym zakresie powołuje się na przyjętą — i dostosowaną do jej zamierzeń — ideologię oraz nawiązuje do specyficznie pojmowanego dobra państwa i narodu lub wybranej grupy ludzi.

prawa administracyjnego, t. 1, red. J. Zimmermann, Warszawa 2017; *Aksjologia prawa administracyjnego*, t. 2, red. J. Zimmermann, Warszawa 2017.

⁵ Tak na przykład: J. Blicharz, *Niepomijalność podmiotowości człowieka i niepomijalność misji administracji publicznej w służbie dobru wspólnemu (dobru osobowemu)*, „Prawo” 331, 2020, s. 21–31.

⁶ Zob. szerzej na temat tych ustrojów: J.W. Borejsza, *Faszyzm, narodowy socjalizm i stalinizm z perspektywy XXI stulecia*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 25, 2002, s. 35–43; Ł. Machaj, T. Scheffler, *Z badań nad procesem totalitaryzacji w nazistowskich Niemczech*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 27, 2004, s. 167–186; R. Wapiński, *O niektórych uwarunkowaniach autorytaryzmu w Polsce niepodległej (1918–1939)*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 27, 2004, s. 21–30, 167–186; J. Tomasiewicz, *Ewolucja ideologii faszystowskich po 1945 roku. Zarys problematyki*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 28, 2005, s. 299–323; R. Tokarczyk, *Demokracja a dyktatura, autorytaryzm, totalitaryzm. Komparatystyka relacji czterech pojęć*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 30, 2008, s. 7–34; M. Baranowska, *U źródeł nacjonalizmu: idea narodu w filozofii Jana Jakuba Rousseau*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 35, 2014, nr 2, s. 7–23; J. Bartyzel, *Tradycjonalizm a dyktatura. Francisco Elías de Tejada y Spínola wobec frankizmu*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 36, 2014, nr 2, s. 7–31; H. Izdebski, *Totalitaryzm i terminy pokrewne w naukach społecznych oraz w polskim języku prawnym i prawniczym*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 38, 2016, nr 4, s. 31–42; J. Bartyzel, *Nacjonalizm włoski — pomiędzy nacjonalitaryzmem a nacjonalfaszyzmem*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 40, 2018, nr 4, s. 169–176; A. Wielomski, *Istota totalitaryzmu. Wokół teorii Zbigniewa Brzezińskiego i Carla Friedricha*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 2, s. 171–194.

⁷ Zob. H.J. Wolff, O. Bachof, R. Stober, *Verwaltungsrecht I*, München 1994, s. 69–73, 77–82, 88–95; H. Peters, *Lehrbuch der Verwaltung*, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1949, s. 22–29.

Na konieczność zachowywania przez władzę pozorów legalności zwracał uwagę Carl Schmitt — teoretyk prawa i członek NSDAP — twierdząc, że każde państwo chce być uznawane za państwo prawa, państwo konstytucyjne. Nie ma bowiem państwa i władzy, które otwarcie przyznałyby się do tego, że są bezprawne⁸.

Biorąc to pod uwagę, prawo w państwach o ustrojach niedemokratycznych pełni też dodatkową rolę — jest podstawą dla „jedynych słusznych i legalnych” działań władzy. Zamiast ograniczać niepokohamowane zapędy rządzących, pełni ono służebną rolę⁹, normatywizując ich wizje i zamierzenia oraz umożliwiając im osiągnięcie politycznych celów.

Z tego powodu rządzący modyfikują treść prawa oraz reinterpretują pojęcia i instytucje utrwalone w doktrynie oraz judykaturze. Przykładem takiego działania było uznanie koncepcji „państwa prawa” za kolejną ideę o relatywnym charakterze, którą uczyniono przedmiotem politycznych dyskusji w III Rzeszy¹⁰. Takie podejście ułatwiło argumentowanie, że panujący reżim realizuje standardy państwa prawa. W połączeniu z odpowiednią aktywnością w obszarze stanowienia i stosowania prawa uniemożliwiło to nawet osądzenie osób zajmujących kluczowe stanowiska państwowe na podstawie przepisów prawa stanowionego. Wypełniali oni bowiem prawo „należycie”¹¹.

3. W kierunku nowego społeczeństwa i jego modelowego reprezentanta

3.1. Kreowanie modelowego reprezentanta nowego społeczeństwa

Władza w państwach o ustrojach niedemokratycznych konsekwentnie wdraża przyjętą wizję państwa i społeczeństwa oraz jednostki funkcjonującej w ich ramach. Kreuje modelowego reprezentanta społeczeństwa oraz jego wroga¹².

⁸ C. Schmitt, *Gesammelte Schriften 1933–1936 mit ergänzenden Beiträgen aus der Zeit des Zweiten Weltkriegs*, Berlin 1936, s. 286.

⁹ Na temat instrumentalizacji prawa zob. W. Gromski, *Akty instrumentalizacji prawa i ich granice*, „Przegląd Prawa i Administracji” 114, 2018, s. 95–105.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Skrajnym przypadkiem było uznanie przez Carla Schmitta morderstw politycznych w noc długich noży za *höchste Form administrativer Justiz*. Dokonał on tego w 1934 roku na łamach „Deutsche-Juristen-Zeitung”, w której zajmował stanowisko redaktora naczelnego.

¹² Zob. K. Trembicka, *Kategoria wroga w komunistycznej Polsce w latach 1956–1989*, „Annales UMCS. Sectio K” 21, 2016, nr 2, s. 105–118; *eadem*, *Walka z wrogiem — cecha konstytutywna komunistycznej myśli politycznej*, „Humanities and Social Sciences” 19, 2014, nr 21 (1), s. 169–185; D. Grzonka, *Terror jako mechanizm kontroli społecznej — rozważania na temat antropologii ciała w systemach rewolucyjnych i totalitarnych*, „Państwo i Społeczeństwo” 2009, nr 9 (2), s. 117–139.

Wyodrębnienie każdego z nich następuje w oparciu o różne kryteria wynikające z przyjętej ideologii. Należą do nich między innymi pochodzenie i cechy antropologiczne (na przykład: czystej rasy Aryjczyk, podczłowiek¹³, obcorasowiec, Żyd)¹⁴, klasa społeczna i wykonywany zawód (na przykład proletariusz, przedstawiciel burżuazji)¹⁵.

Stosownie do przyjętych założeń osoby przynależą do określonej grupy *per se* lub wskutek określonego działania. W pierwszym przypadku członkostwo nabywa się na przykład przez urodzenie; tego rodzaju grupy są najczęściej hermetyczne i nie dopuszczają jakichkolwiek migracji, w tym małżeństw mieszanych. W drugim mamy natomiast do czynienia z względnie inkluzywnym charakterem grupy, której członkostwo można uzyskać wskutek określonego działania, na przykład zachowania, wychowania¹⁶.

Kreowanie modelowego reprezentanta grupy następuje w różnych płaszczyznach; począwszy od wychowania, które determinuje późniejsze zachowanie i wpływa na rodzaj podejmowanych aktywności, przez bieżącą indoktrynację, która oddziałuje na postrzeganie otaczającego świata, aż po narzucenie określonych cech wyglądu oraz określenie sposobu identyfikowania jednostki w społeczeństwie, w szczególności decydowanie o jej imieniu i nazwisku.

Kontrola nad sprawami związanymi ze zmianą imienia i nazwiska odgrywa istotną rolę w zakresie działań każdego państwa; jest bowiem elementem polityki bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa kulturowego¹⁷, który ułatwia identyfikowanie osób znajdujących się na terytorium państwa.

W krajach o ustrojach niedemokratycznych oddziaływanie na ten obszar pełni dodatkową rolę, jest również prawnym instrumentem formowania społeczeństwa zgodnego z oczekiwaniami wodza i grupy rządzącej.

¹³ Podczłowiek (niem. *Untermensch*) był przeciwieństwem Aryjczyka. Określenie to często wykorzystywano w propagandzie wobec ras niearyjskich i osób niespełniających kryteriów uznania ich za „godne” (na przykład niepełnosprawnych). Stosował je często Heinrich Himmler (L. Eichler, *Dehumanization and the Metaphysics of Genocide: A New Theory for Genocide Prevention*, Oregon 2019, s. 95–96).

¹⁴ M. Mieses, *W kwestii nienawiści rasowej*, Lwów–Warszawa 1912, s. 1.

¹⁵ W.W. Jaworski, *Proletariusze, inteligenci niezależni i „poputcziki”*. Leon Chwistek i paradoksy lewicującej inteligencji, [w:] *Polska lewica w XX wieku. Historia — ludzie — idee*, red. T. Ślęzak, M. Śliwa, Kraków 2004, s. 83 n.

¹⁶ R. Grzybowski, *Moralność komunistyczna jako konstytutywny składnik osobowości nowego człowieka (homo sovieticus)*, „Pedagogika” 27, 2018, nr 2, s. 325–338.

¹⁷ Na temat bezpieczeństwa kulturowego zob. W.M. Hrynicky, *Imiona i nazwiska człowieka w aspekcie bezpieczeństwa kulturowego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka — Praktyka — Refleksje” 2017, nr 28, s. 68–90.

3.2. Imię i nazwisko jako dane osobowe odróżniające modelowego reprezentanta nowego społeczeństwa od jego wroga

3.2.1. Kontekst psychologiczny i kulturowy nadania oraz zmiany imienia i nazwiska

Imię i nazwisko są podstawowymi danymi umożliwiającymi zidentyfikowanie określonej osoby — pełnią istotną rolę, ułatwiając osobie funkcjonowanie w przestrzeni publicznej i prywatnej, służą urzędowemu oznaczeniu człowieka w społeczeństwie oraz odróżnieniu go od innych w kontaktach prywatnych¹⁸.

Dowiedziano, że imiona i nazwiska są ważną zmienną psychologiczną — podobnie jak wiek, płeć oraz wzrost mogą być przesłanką służącą stereotypizacji określonych osób. Tak pojmowane są uznawane za swoiste „etykiety”, które zawierają informacje o ich nosicielach; sugerują wiek, klasę społeczną i zawierają konotacje dotyczące różnych cech osobowości. Wykorzystuje się je do usytuowania dzieci w sieci powiązań rodzinnych, zakorzeniając je w określonym środowisku. Zmiany w tym obszarze mogą narazić na zaburzenia związane z przystosowaniem, a nawet skutkować wystąpieniem objawów psychiatrycznych. Imię i nazwisko są zatem podstawą kształtowania się osobowości i tożsamości oraz cennym składnikiem obrazu własnej osoby¹⁹. Mają one ponadto wpływ na istotne cechy osobowości przypisywane danej osobie — są między innymi przesłanką wnioskowania o tym, czy dana osoba spełnia kryteria wymagane do wykonywania określonego zawodu lub uznania jej za członka (reprezentanta) danej grupy²⁰.

Imię i nazwisko należy więc rozpatrywać w skali mikro i makro: wpływa to na postrzeganie osoby jako indywiduum o określonych cechach i sytuje osobę w określonym otoczeniu — rodzinie — oraz społeczności kulturowej i etnicznej, a także narodowościowej. Zmiany w obrębie imienia i nazwiska nie ograniczają się zatem wyłącznie do prawnych aspektów, lecz inicjują dalej idące zmiany w naszym postrzeganiu siebie oraz nas przez inne osoby²¹.

¹⁸ S. Łakoma, *Rejestracja i zmiana nazwiska*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, nr 4, s. 65.

¹⁹ K. Doroszewicz, *Psychologiczne aspekty imion ludzkich*, „Psychologia Jakości Życia” 2, 2003, nr 1, s. 105.

²⁰ K. Doroszewicz, M. Krzezińska, *Forma imienia jako przesłanka wnioskowania o osobowości*, „Przegląd Psychologiczny” 50, 2007, nr 3, s. 261 n.; K. Doroszewicz, *Z imieniem przez życie. Psychologiczne aspekty imion ludzkich*, Warszawa 2013.

²¹ Zob. szerzej na temat zmian: W. Szulowska, *Kulturowe aspekty nazw własnych*, „Prace Językoznawcze” 23, 2021, nr 2, s. 43–54; W.M. Hrynicky, *Imiona i nazwiska człowieka jako elementy bezpieczeństwa personalnego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka — Praktyka — Refleksje” 2017, nr 27, s. 89–114.

3.2.2. Kontekst prawny nadania oraz zmiany imienia i nazwiska

Początków prawa związanego z nadawaniem imion i nazwisk upatruje się w przepisach prawa obowiązujących w Cesarstwie Rzymskim. Prawo wyboru imienia uznano tam za podstawowe prawo obywatela, nazwiska powiązano natomiast z różnymi czynnikami, w tym z pochodzeniem, miejscem zamieszkania, wykonywanym zawodem lub piastowaną funkcją, zdolnościami lub ograniczeniami fizycznymi i psychicznymi. Sprawy z zakresu imion i nazwisk uregulowano później w podobny sposób w innych państwach²².

Przepisy prawa regulujące nadanie imienia i nazwiska oraz ich zmianę są usytuowane na pograniczu różnych dziedzin prawa, w tym cywilnego i administracyjnego. Imiona i nazwiska uznaje się za dobra osobiste podlegające ochronie prawnej²³. Z uwagi na rangę tego rodzaju spraw zdecydowano, że zostaną one pod kontrolą państwa i nie będą należały do wyłącznej dyspozycji osoby, której dotyczy zmiana, ani jej rodziców lub opiekunów prawnych.

De lege lata, nadanie imienia i nazwiska oraz ich zmiana następują najczęściej w konkretnych przypadkach. Przepisy prawa określają precyzyjnie zdarzenia, w związku z którymi następuje nadanie lub może nastąpić zmiana²⁴. Decydujące znaczenie — stosownie do przypadku — ma tutaj wola osoby, której zmiana dotyczy, albo jej rodziców lub opiekunów prawnych. Jest ona realizowana w określonych prawem granicach. Materialnie — w zakresie sformułowania imienia nadawanego dziecku oraz wyboru określonego nazwiska²⁵. Temporalnie — w wyznaczonych prawem granicach czasowych.

Gdy zmiana nie jest związana z żadnym ze zdarzeń wskazanych w przepisach prawa, lecz jest inicjowana działaniem strony, prawo określa przesłanki warunkujące zmianę. Strona inicjuje wówczas wszczęcie postępowania i uzasadnia odpowiednio swój wniosek. Organ administracji publicznej decyduje natomiast w sposób władczy i jednostronny o tym, czy proponowana przez wnioskodawcę zmiana jest dopuszczalna. Sprawy z tego zakresu należą do administracyjnego prawa osobowego.

²² B. Buz-Aras, *Zu den Hintergründen des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen vom 5.1.1938 (Nam.ÄndG)*, s. 1, https://www.berlin.de/ba-tempelhof-schoeneberg/_assets/politik-und-verwaltung/service-und-organisationseinheiten/rechtsamt/zu-den-hintergruenden-des-namaendg.pdf (dostęp: 8.12.2023).

²³ P. Ruczkowski, *Administracyjnoprawny tryb zmiany nazwiska w Niemczech (Öffentlich-rechtliche Namensänderung in Deutschland)* — wybrane zagadnienia proceduralne i materialnoprawne, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 26, 2018, nr 1 (4), s. 55.

²⁴ W tym narodzenie dziecka, wstąpienie w związek małżeński, uprawomocnienie się orzeczenia o rozwodzie, przysposobienie dziecka.

²⁵ Na przykład nazwiska noszonego po zawarciu związku małżeńskiego lub imienia wskazującego na płeć osoby.

W drugiej części pracy zostanie dokonana charakterystyka dwóch rodzajów aktów prawnych regulujących nadanie i zmianę imienia oraz nazwiska. Pierwsze z nich umożliwiają odróżnienie modelowych reprezentantów nowego społeczeństwa od jego wrogów. W tym zakresie będą analizowane akty służące identyfikacji i eliminacji niepożądanych jednostek, które obowiązywały w III Rzeszy. Drugie z nich są z kolei podstawą tworzenia nowego, ujednoliconego społeczeństwa, co zostanie zobrazowane na przykładzie przepisów prawa oraz praktyki administrowania na Śląsku w okresie Polski Ludowej. Umożliwiają one przymusowe asymilowanie jednostek, w omawianym przypadku deteutonizowanie (odniemczanie) ludności zamieszkującej te tereny. Zostaną w tym kontekście wyciągnięte wnioski miarodajne dla całości prowadzonych analiz.

Bibliografia

- Aksjologia prawa administracyjnego*, t. 1, red. J. Zimmermann, Warszawa 2017.
- Aksjologia prawa administracyjnego*, t. 2, red. J. Zimmermann, Warszawa 2017.
- Antywartości w prawie administracyjnym. VI Krakowsko-Wrocławskie Spotkanie Naukowe Administratorów*, red. A. Błaś, Warszawa 2016.
- Baranowska M., *U źródeł nacjonalizmu: idea narodu w filozofii Jana Jakuba Rousseau*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 35, 2014, nr 2.
- Bartyzel J., *Nacjonalizm włoski — pomiędzy nacjonalitaryzmem a nacjonalfaszyzmem*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 40, 2018, nr 4.
- Bartyzel J., *Tradycjonalizm a dyktatura. Francisco Elías de Tejada y Spínola wobec frankizmu*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 36, 2014, nr 2.
- Behr J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Prawo administracyjne: zagadnienia ogólne i ustrojowe*, red. J. Blicharz, P. Lisowski, Warszawa 2022.
- Behr J., *Rola prawa działalności kulturalnej w indoktrynowaniu społeczeństwa w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, cz. 1, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 2.
- Behr J., *Rola prawa działalności kulturalnej w indoktrynowaniu społeczeństwa w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, cz. 2, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 3.
- Blicharz J., *Administracja publiczna a społeczeństwo obywatelskie*, [w:] *Prawo administracyjne: zagadnienia ogólne i ustrojowe*, red. J. Blicharz, P. Lisowski, Warszawa 2022.
- Blicharz J., *Niepomijalność podmiotowości człowieka i niepomijalność misji administracji publicznej w służbie dobru wspólnemu (dobru osobowemu)*, „Prawo” 331, 2020.
- Borejsza J.W., *Faszyzm, narodowy socjalizm i stalinizm z perspektywy XXI stulecia*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 25, 2002.
- Brzozowski W., *Konstytucyjna zasada dobra wspólnego*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 61 (11).
- Buz-Aras B., *Zu den Hintergründen des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen vom 5.1.1938 (NamÄndG)*, https://www.berlin.de/ba-tempelhof-schoeneberg/_assets/politik-und-verwaltung/service-und-organisationseinheiten/rechtsamt/zu-den-hintergruenden-des-namaendg.pdf.
- Doroszewicz K., *Psychologiczne aspekty imion ludzkich*, „Psychologia Jakości Życia” 2, 2003, nr 1.
- Doroszewicz K., *Z imieniem przez życie. Psychologiczne aspekty imion ludzkich*, Warszawa 2013.
- Doroszewicz K., Krzemińska M., *Forma imienia jako przesłanka wnioskowania o osobowości*, „Przegląd Psychologiczny” 50, 2007, nr 3.

- Duniewska Z., *Dobro wspólne, wielość swoistej jedności*, [w:] *O prawie administracyjnym i administracji. Refleksje. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Małgorzacie Stahl*, red. B. Jaworska-Dębska, Z. Duniewska, M. Kasiński, Łódź 2017.
- Eichler L., *Dehumanization and the Metaphysics of Genocide: A New Theory for Genocide Prevention*, Oregon 2019.
- Fundowicz S., *Służba publiczna w świetle personalistycznej koncepcji administracji publicznej*, „Annales UMCS” 64, 2017, nr 2.
- Gromski W., *Akty instrumentalizacji prawa i ich granice*, „Przegląd Prawa i Administracji” 114, 2018.
- Grzonka D., *Terror jako mechanizm kontroli społecznej — rozważania na temat antropologii ciała w systemach rewolucyjnych i totalitarnych*, „Państwo i Społeczeństwo” 2009, nr 9 (2).
- Grzybowski R., *Moralność komunistyczna jako konstytutywny składnik osobowości nowego człowieka (homo sovieticus)*, „Pedagogika” 27, 2018, nr 2.
- Hrynicky W.M., *Imiona i nazwiska człowieka jako elementy bezpieczeństwa personalnego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka — Praktyka — Refleksje” 2017, nr 27.
- Hrynicky W.M., *Imiona i nazwiska człowieka w aspekcie bezpieczeństwa kulturowego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka — Praktyka — Refleksje” 2017, nr 28.
- Izdebski H., *Totalitaryzm i terminy pokrewne w naukach społecznych oraz w polskim języku prawnym i prawniczym*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 38, 2016, nr 4.
- Jaworski W.W., *Proletariusze, inteligenci niezależni i „poputcziki”. Leon Chwistek i paradoksy lewicującej inteligencji*, [w:] *Polska lewica w XX wieku. Historia — ludzie — idee*, red. T. Ślęzak, M. Śliwa, Kraków 2004.
- Lipowicz I., *Dobro wspólne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 79, 2017, nr 3.
- Łakoma S., *Rejestracja i zmiana nazwiska*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, nr 4.
- Machaj Ł., Scheffler T., *Z badań nad procesem totalitaryzacji w nazistowskich Niemczech*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 27, 2004.
- Mieses M., *W kwestyi nienawiści rasowej*, Lwów-Warszawa 1912.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Dobro wspólne jako kategoria normatywna*, „Acta Universitas Lodziensis. Folia Iuridica” 69, 2009.
- Peters H., *Lehrbuch der Verwaltung*, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1949.
- Piechowiak M., *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012.
- Prawo administracyjne w służbie jednostki i wspólnoty*, red. Z. Duniewska, M. Karcz-Kaczmarek, P. Wilczyński, Warszawa 2022.
- Ruczkowski P., *Administracyjnoprawny tryb zmiany nazwiska w Niemczech (Öffentlich-rechtliche Namensänderung in Deutschland) — wybrane zagadnienia proceduralne i materialnoprawne*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 16, 2018, nr 1 (4).
- Schmitt C., *Gesammelte Schriften 1933–1936 mit ergänzenden Beiträgen aus der Zeit des Zweiten Weltkriegs*, Berlin 1936.
- Strzelczyk K., *Dobro wspólne jako naczelna zasada Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2009, nr 1–2.
- Szadok-Bratuń A., *Minirefleksje nad maksikwestiami, czyli o aksjologicznych aspektach praworządności*, „Przegląd Prawa i Administracji” 114, 2018.
- Szuchta R., Trojański P., *Zrozumieć Holokaust*, Warszawa 2012.
- Szulowska W., *Kulturowe aspekty nazw własnych*, „Prace Językoznawcze” 23, 2021, nr 2.
- Tokarczyk R., *Demokracja a dyktatura, autorytaryzm, totalitaryzm. Komparatystyka relacji czterech pojęć*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 30, 2008.
- Tomasiewicz J., *Ewolucja ideologii faszystowskich po 1945 roku. Zarys problematyki*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 28, 2005.

- Trembicka K., *Kategoria wroga w komunistycznej Polsce w latach 1956–1989*, „Annales UMCS. Sectio K” 21, 2016, nr 2.
- Trembicka K., *Walka z wrogiem — cecha konstytutywna komunistycznej myśli politycznej*, „Humanities and Social Sciences” 19, 2014, nr 21 (1).
- Wapiński R., *O niektórych uwarunkowaniach autorytaryzmu w Polsce niepodległej (1918–1939)*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 27, 2004.
- Wartości w prawie administracyjnym. V Krakowsko-Wrocławskie Spotkanie Naukowe Administratystów*, red. J. Zimmermann, Warszawa 2015.
- Wielomski A., *Istota totalitaryzmu. Wokół teorii Zbigniewa Brzezińskiego i Carla Friedricha*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 2.
- Zdyb M., *Dobro wspólne w perspektywie art. 1 Konstytucji RP*, [w:] *Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia*, red. F.F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001.